

Hofisi-nkulu

Tel: +27 12 346 3985 | Fax: +27 12 346 3986
Imeyili: info@cbe.org.za | Web: www.cbe.org.za

Adirese ya Poso

P.O. Box 915. Groenkloof. 0027

Adirese ya vutshamo

169 Corobay Avenue
Corobay Corner Block A
2nd floor
Waterkloof Glen
PRETORIA
0010

PHOLISI YA RIRIMI YA HUVO YA MBANGO WA VUMAKI

Huvo ya Mbango wa Vumaki (CBE) yi tivisa Pholisi ya yona ya ximfumo ya Ririmi.

1. NGHENELO

Vumbiwa bya Tiko ra Afrika Dzonga (RSA) Nawu wa108 wa 1996 wu tekela enhlokweni 11 wa tindzimi ta ximfumo; wu tekela enhlokweni matimu ya ku tsongahatiwa ka ku tirhisiwa na xiyimo xa tindzimi ta xintu naswona byi lava leswaku mfumo wu teka magoza lama kotekaka no lulama ku tlakusa xiyimo no antswisa matirhiselo ya tindzimi leti. Vumbiwa byi ya emahlweni byi lava leswaku tindzimi hinkwato ta ximfumo ti tiphina ku ringana no khomiwa ku ringana.

Ku ta fika sweswi, Nawu wa ku Tirhisiwa ka Tindzimi ta ximfumo wa 12 wa 2012 wu tivisile hi nawu leswaku, exikarhi ka swin'wana, wu nyika xinawana na vulanguteri bya matirhiselo ya tindzimi ta ximfumo hi mfumu eka swikongomelo swa mfumu, ku lava amukelo wa pholisi ya tindzimi hi ndzawulo ya rixaka, xiphemu xa mfumu wa rixaka na mabindzu ya mfumu na ku tumbuluxiwa ka yuniti ya tindzimi ya ndzawulo ya rixaka, xiphemu xa mfumu wa rixaka na mabindzu ya mfumu.

Huvo ya Mbango wa Vumaki (CBE) tanihi leswi yi nga tumbuluxiwa ku ya hi xiphemu xa 2 xa Nawu wa Mbango wa Vumaki, wa 43 wa 2000 wu nga endla, hikokwalaho, ku fambisana na Nawu wa Ku Tirhisiwa ka Tindzimi ta Xintu, yi antswisile Pholisi ya yona ya Tindzimi.

2. XIKONGOMELO

Xikongomelo xa Pholisi ya Tindzimi i ku andlala leswi CBE yi nga ta landzelerisa xiswona swileriso no simeka swiphemu swa Nawu wa ku Tirhisiwa ka Tindzimi ta ximfumo, 2012, na ku tirhisa tindzimi ta ximfumo leti hlawuriweke ku tivisa mpfumelelo wa yona na vukorhokeri eka vatekaxiave na vaaki-tiko va Afrika Dzonga.

3. XIKOPU NA MATIRHISELO

Leswi phakeriwaka hi pholisi leyi swi tirha eka vatirhi hinkwavo va CBE, vatekaxiave na swirho swa rixaka leswi burisanaka na CBE.

4. XIVUMBEKO XA CBE NA ENDLELO RO KUMISISA RIRIMI RA XIMFUMO

Huvo ya Mbango wa Vumaki (CBE) i tlawwa wa nawu lowu tumbuluxiweke ehansi ka Nawu wa Huvo ya Mbango wa Vumaki (no. 43 wa 2000). I ntlawa wo angarhela lowu fambisaka ntsevu wa Tihuvo ta mbango wa vumaki ta Vutokoti (Ntivo-vuaki, vumaki, Ntivo-vuaki Nkanghala, Mafambiselo ya ntirho na ku aka, Nkambisiso wa nhundzu na mpimo wa ntsengo eka swa vumaki) ku endlela xikongomelo xo humelerisa matikhomelo lamanene eka mintirho ya vanhu, ku hundzuluxa mintirho ya vanhu no tsundzuxa Mfumu wa Afrika Dzonga eka timhaka ta mayelana na mbango wa vumaki.

CBE yi kumeka ePitori sweswi, naswona a yise tumbuluxa vukona eka swifundhankulu swin'wana. Tindlela to hambana hambana ta vuhlanganisi ta tirhisiwa ku dyondzisa vatekaxiave hi vukorhokeri lebyi CBE yi byi nyikaka.

5. PHOLISI YA TINDZIMI TA XIMFUMO YA CBE

CBE yi tinyiketerile ku tirhisa tindzimi hinkwato ta khume-n'we ta xinawu tanihi xikombiso eka Nawu wa KU Tirhisiwa ka Tindzimi ta Ximfumo NAWU wa. 12 wa 2012 laha swi kotekaka, na loko swirho swa vaaki. Swi kombela.

5.1 Tindzimi ta ximfumo

CBE yi amukele khumen'we wa tindzimi ta ximfumo ta tiko ra Afrika Dzonga tanihi tindzimi ta yona ta ximfumo eka xikongomelo xa pholisi leyi.

CBE yi ta simeka magoza lama landzelaka ya matirhiselo ya ririmi:

- a) Ririmi leri tirhaka ka bindzu ra le ndzeni na le handle ra CBE kutava Xinghezi..
- b) Tindzimi leti landzelaka ti tekiwa tanihi ta miburisano na vatekaxiave na rixaka eka swikongomelo swa Mfumu:
 - i. IsiNdebele, isiXhosa, isiZulu na siSwati (ntlawa wa Nguni);
 - ii. Sepedi, Sesothu, Setswana (ntlawa wa Sotho);
 - iii. Tshivenda;
 - iv. Xitsonga;
 - v. Xilungu; na
 - vi. Xibunu.

5.2 Timhaka leti langutiwaka loko ku fanele ku tirhisiwa ririmi ra ximfumo leri faneleke

- a) Tirhiselo ra ririmi leri lavekaka eka vatekaxiave;
- b) Ntirhiso loko ku tirhisiwa na vatekaxiave; na
- c) Ririmi-nkulu leri vulavuriwaka hi nkarhi wa miburisano na vatekaxiave.

5.3 Tindzimi tin'wana

CBE yi tlakusa vutindziminyingi. Vatekaxiave, lava lavaka mahungu yo tsariwa kumbe yo humelerisiwa hi ririmi ra ximfumo ro karhi, laha vuhlanganisi kumbe mahungu ma nga nyikiwangiki hi rona ririmi rero, va nga kombela vuhlanganisis byebyo kumbe mahungu malamo kuva ma nyikiwa hi ririmi rero ra ximfumo. Xikombelo xo tani, xi fanele xiva hi ndlela yo tsariwa hi ririmi leri komberiwaka, ri kumiwa hi CBE kaha sele kwalomu ka 60 (makumenkombo) wa masiku ku nga si fika vuhlanganisi kumbe mahungu lama lavekaka.

6. MFIKELELO

Hi ku fambisana na Nawu wa Tindzimi ta Ximfumo, CBE yi ta lulamisa ku korhokela muaki-tiko wihi na wihi wa SA, eka nhlawulo wa vona wa ririmi ra ximfumo. Hambileswi Xinghezi ku nga ririmi ra ximfumo leri tirhisiweke hi CBE eka vuhlanganisi bya yona hinkwabyo bya bindzu, swikombelo swa vuhlanganisi swi ta amukeriwa hi tindzimi tihi na tihi ta ximfumo ta Afrika Dzonga.

6.1 Ririmi leri tirhisiweke eka vuhlanganisi hinkwabyo byo tsariwa bya ximfumo bya CBE kuya hi matsalwa ya nawu, tirhipoto, tipholisi na ntsariso wa switirhisiwa swi ta va hi Xinghezi. Swikombelo wa mahungu hi ririmi rihi kumbe rihi ra ximfumo swi ta amukeriwa, tanihi mafambiselo lawa ya andlariweke eka 5.3 eka pholisi leyi.

6.2 Eka vuhlanganisi byo rungula hi nomu na vatekaxiave na rixaka hiku angarhela, CBE yita ringeta hiku hetiseka ku amukela ku tsakeriwa ka tindzimi hi munhu loyi a tekaka xiave eka ku rungula.

6.3 Webusayiti yi kona hi Xinghezi eka nkarhi wa sweswi. Ku ta lulamisiwa leswaku ku amukelriwa swikombelo swa mahungu hi rihi na rihi ra tindzimi ta ximfumo leri komberuweke kuya hi maendlelo lama andlariweke eka 5.3 eka pholisi.

6.4 Vanhu lava nga tsoniwa va ta amukeriwa hi ndlela leyi landzelaka:

a) Muakatiko wihi kumbe wihi loyi a lavaka mahungu hi matsalelo ya mabofu swita lava a tivisa CBE hi ndlela yo tsala kumbe hi rinqingho naswona mahungu ma ta endliwa leswaku mava kona. Xikombelo xotani, xi fanele ku endliwa xi tlhela xi kumiwa hi CBE kwalomu ka 60 (makumentsevu) wa masiku ku nga si laveka vuhlanganisi kumbe mahungu.

b) Muakitiko wihi kumbe wihi loyi a tsakelaka ku endla vuhlanganisi na CBE hi ririmi ra swikoweto u fanele ku tivisa Ndzawulo ya Vuhlanganisi hi ndlela yo tsala Kunene kwalomu ka 60

(makumentsevu) wa masiku ku ngase laveka vukorhokeri, ku endlela leswaku hofisi yi lulamisa hi fanelo.

7. ENDLELO RA SWIVILELO

Munhu wihi kumbe wihi loyi a nga enerisiwiki hi matirhiselo ya tindzimi ta ximfumo hi CBE a nga yisa xivilelo a xi kongomisa eka CBE, tani hileswi swi kombisiweke kuya hi xiphemu xa 4(f) xa Nawu wa ku Tirhisiwa ka Tindzimi ta Ximfumo, 2012.

7.1 Swivilelo swi fanele ku lojiwa hi ndlela leyi landzelaka:

- a) Hi ku tsala kunene, ku nga se hela tinhweti tinharhu xivilelo xi humelerile.
- b) Xivilelo xihl kumbe xihl lexi lojiweke xi fanele ku kombisa vuxokoxoko lebyi landzelaka: vito na xivongo, adirese ya vutshamo na ya poso, na mahungu ya vutihlanganisi bya mumangali.
- c) Mumangali u fanele ku nyika nhlamuselo ya xivilelo hi vuenti.
- d) CBE yi ta tekela enhlokweni xivilelo yi tlhela yi hlamula hi ku tsala kunene, ku nga si hela tinhweti tinharhu endzhaku ka loko xivilelo xi lojiwile, xi tivisa mumangali hi mbuyelo.

8. YUNITI YA TINDZIMI

A ku nga vi na Yuniti ya Ririmi yo yima yi ri yoxe eCBE; Yuniti ya vuhlanganisi ya CBE yita teka vutihlamuleri bya Yuniti ya tindzimi.

8.1 Ndzawulo ya Vuhlanganisi yi ta nyikiwa matimba eka vutihlamuleri lebyi landzelaka bya Yuniti ya Tindzimi:

- a) Tsundzuxa vativi lava nga na vutihlamuleri va CBE eka nhluvuko, amukelo na nsimeko wa pholisi ya tindzimi;
- b) Langutisisa no kambisisa matirhiselo ya tindzimi ta ximfumo hi CBE;
- c) Langutisisa no kambisisa ku fambisana na mafambiselo ya tindzimi ya CBE;
- d) Hlengelela tirhipoto leti nga ta yisiwa eka yuniti ya tindzimi ya tiko kuya hi xiphemu xa 6(2);
- e) Tlakusa tindzimi ta ximfumo hinkwato ku tiphina ku ringana na ku khomiwa ku ringana hi mfumo wa tiko;
- f) Kondleletela mfikelelo wo ringana hi vanhu ka vukorhokeri na mahungu ya CBE; no
- g) Tlakusa vufambisi bya kahle bya tindzimi hi CBE.

9. NXOPAXOPO WA PHOLISI

CBE yita xopoxopa pholisi lembe na lembe, kumbe loko kuri na xilaveko.

